

Gyógyszerésztörténeti közlemények

Gyógyszerészet 33. 463–464. 1989.

Patikavizsgálat Nyitrán 1832-ben

DR. ZBORAY BERTALAN

A szerző ismerteti Láng Adolf Ferenc gyógyszerész, neves botanikus életútját. A tömör összefoglalást követően a tulajdonában volt gyógyszertertárban végzett főorvosi ellenőrzés alkalmával felvett jegyzőkönyvvel ismeret meg.

*

A magyar gyógyszerészet történetével — a szakma fejlődésével, kiváló kartársaink működésével — foglalkozó munkák száma sajnálatosan kevés. Ezért összejöveteleinken tagtársaink előtt nem győzzük eléggé hangsúlyozni, hogy gyógyszerészetünk múltjának érdekes és értékes adatai nagyrészt még — a háború pusztításaitól megvédett — országos vagy megyei levéltárakban feltáratlanul hevernek.

Az elhangzottakat bizonyítják a következők is.

A Magyar Országos Levéltárban Csanád Vilmos múzeumunk kutatója a Helytartó Tanácshoz intézett évi egészségügyi jelentések között rábukkant az egykori Nyitra megye főorvosának, megyéje területén végzett patika-vizsgálatainak jegyzőkönyveire. Az ő szíveséből választottam ki a többi közül a Nyitra város „Meváltó”-hoz címzett patikájában készült jegyzőkönyvet, hogy ebből képet alkothassunk magunknak a vizsgálatok akkori menetéről.

Választásom indokolására megemlítem, hogy a patika tulajdonosa nem kisebb ember volt, mint Láng Adolf Ferenc, akit mint az első magyar szaklap a „Gyógyszerészi Hírlap” szerkesztő-tulajdonosát tartunk ma is nyilván. De hogy ő milyen tudós és pályaszerető ember volt, arra nézve az alábbiakban ismertetem életrajzát és munkásságát.

Láng A. Ferenc 1795-ben Pesten született. Jómódú szülei gondoskodtak iskoláztatásáról, s már ekkor kitűnt a természettudományok iránti érdeklődésével. Ismeretes, hogy már fiatal korában jelentős növény- és ásványgyűjteménnyel rendelkezett. Gyakornoki éveit Egerben Spec József-nél töltötte, majd 1816-ban Pesten gyógyszerészi oklevelet szerzett. Több évi segédkezés után 1832-ben Nyitra városában megvette a „Meváltó”-hoz (Salvator) címzett 1719-ben alapított realjogi patikát. Hogy miért esett Láng választása éppen a felvidéki Nyitrára — ezt ma már nehéz volna kikutatni, de feltehető, hogy a természetkedvelő ember vágya vezérelte a hegyek és erdők közelében fekvő vidéki városba!

Gyógyszertárát maga vezette, a lakosság rokonszenvét rövidesen annyira sikerült megnyernie, hogy több évig a város különböző tisztségeit (városkapitány, tanácsnok, iskolafelügyelő) is viselte. Egy ideig — mint táblabíró — a megye pénztárnoka, majd pénztári főellenőre is volt.

Mindezen elfoglaltságok mellett szabad idejét a tudományoknak — főleg a botanizálásnak — szentelte. Több gyűjtőtűtet tett az ország akkori területén és

1848-ig nagyrészt hazai fajokból már 50 000 db-ból álló herbáriuma volt. Később külföldre is kiutazott, hogy gyűjteményét részben gyűjtéssel, részben külföldi botanikusokkal való csere útján gyarapítsa.

Hogy tudományos működése külföldön is mennyire elismert volt, annak bizonyítására megemlítem, hogy 1825 és 1858 között 12 tudományos társaság választotta tagjául; a pesti Természettudományi- és a Földtani Társaságon kívül a boroszlói-, a regensburgi-, a lipcsei-, a moldvai- a laibach- és a két bécsi társaság. 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagságát is elnyerte, s így ő volt az első gyakorló gyógyszerész, aki ebben a kitüntetésben részesült.

Gyógyszertára vezetését 1858-ban fiának Láng Emil-nek adta át és ő Pozsonyba költözött, de a gyógyszerészek ügyei iránti érdeklődését nem adta fel. Már 1833-ban Ráth József, Székely Károly pest-budai, Pantocsek József nagytapolcsányi, Schoeninger György pozsonyi és Schusztér Károly nagyszombati gyógyszerészek neve mellett ott találjuk Láng nevét is azon a kérvényen, amelyben akkor a Nádortól egy „központi egylet” megalakítását kérelmezték.

Hogy Láng mennyire szívén viselte az országos Egylet ügyét, bizonyítja az is, hogy amikor Schédy Sándor 1862-ben megindult szaklapja a *Gyógyszerészi Hetilap* újból felvetette és szorgalmazta az egyesület ügyét, a már halálos beteg Láng nyílt levélben üdvözölte a kezdeményezést és kijelentette, hogy boldog lenne, ha megérné a megalakulást. E reménye azonban nem vált valóra, mert 1863-ban hosszas betegeskedés után meghalt. A már említett herbáriumán, ásvány- és rovargyűjteményein kívül 20 — részben latin, részben német nyelven írt — munkája maradt ránk, ezenkívül 6 dolgozatát kéziratban őrzi a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltára.

*

Ha a Láng patikájáról 1832-ben felvett és Bratovszky János megyei főorvos által saját kezűleg megírt jegyzőkönyvet vesszük szemügyre és összehasonlítjuk a megye többi patikájában felvett jegyzőkönyvekkel, azonnal szembetűnik, hogy a két-három oldalas jegyzőkönyvek mennyire szűkszavúak, sablonosak. Sietek azonban a vizsgáló főorvos mentségére megemlíteni, hogy a korabeli rendeletek még nem írták elő a vizsgálat menetét, ezt a főorvos szakértelmére és főleg több évi gyakorlatára bízta. Csak a század végén változott ez, amikor már belügyminiszteri rendelet tette kötelezővé a kiadott minta idevonatkozó pontos utasításának betartását.

Amint említettem, a kézzel írt jegyzőkönyv tulajdonképpen három lényeges részre bontható:

1. Ez a rész a vizsgálat dátuma után felsorolja a tulajdonos Láng A. F. nevét, származási helyét, végzettségének (oklevél) helyét, továbbá azokat a tudós társasá-

gokat, melyeknek Láng akkor már tagja volt. Az alkalmazottak közül elsőnek a „provisor” (gondnok) nevével, származási helyével és végzettségével (oklevél) megemlékezésével találkozunk. Utolsóinak a „segéd” nevét említi, felsorolva azt is, hogy gyakornoki éveit hol és mikor töltötte ki.

2. A második rész a helyiségek leírását tartalmazza. Elsőnek az officinával foglalkozik. A berendezésről csak annyit említ, hogy az „tetszetős és szükséges felszerelt”, hogy az erőshatású szerek, mérgek stb. elkülönítve, zár alatt vannak, s hogy „a súlyok jelölve (hitelesítve) vannak”. A szükséges könyvek közül csak a hiányok (defektus) — könyvét említi meg, pedig Lángnak a gyógyszerkönyvek, dispensatoriumok mellett bizonyára tekintélyes szakkönyvtára lehetett. A szükséges egyéb helyiségekről nagyon röviden tesz említést, a laboratóriumi munkaeszközök közül csupán egyet említi „Vulfian-készülék” néven. A Szerkamra és a pince állapotát kifogástalannak találták, a „fűpadlás” — herbárium-ról sem találunk bővebb említést, pedig feltehető, hogy Láng mint vérbeli botanikus — a gyógynövények gyűjtésével, sőt termesztésével és szárításával is foglalkozhatott.

3. A jegyzőkönyv legrészletesebb része a kémiai vizsgálatok felsorolásával foglalkozik. Ez számunkra azért érdekes, mert az akkor hivatalos III-dik kiadású 1820. évi Osztrák Gyógyszerkönyvben nincsenek előírt vizsgálatok annak ellenére, hogy ennek a gyógyszerkönyvnek III. sz. táblázata 32 készítményt sorol fel, melyekről említi, hogy ezek a gyógyszerül előírt formában vagy töménységben — alkalmilag mint vizsgálatra szolgáló reagensek is használhatók.

A jegyzőkönyvben első helyen a desztilláltvíz vizsgálata szerepel: a lakmuszpapír színét nem változtatja meg, sem mész-víztől, sem bariumklorid oldattól nem változik. A kemikáliák közül megvizsgálták a sósavat, a borkő-savat, a timsót, a bóraxot, a kalomelt, a salétro-

mot, a kén-májat, a Glauber-sót, a magnézium-karbonátot, a hánytató borkövet, a cink-oxidot és végül az étert. A 27 vizsgálat felsorolását mellőzöm, s csak annyit említek meg, hogy a vizsgálatok közül 20 ún. tisztasági- míg a többi 7 azonossági vizsgálat volt.

Az ún. galenikumok közül az illatos eceteket vizsgálták, az extraktumok, szirupok és tinktúrákról csak annyit mond, hogy „tiszták és jól befödve tartatnak”.

Ha feltételezzük, hogy ezekben az időkben a gyógyszerkincs tekintélyes részét a gyógynövények, a teakeverékek képezték, feltűnő, hogy a jegyzőkönyv a drogokról alig tesz említést. A hazai származású — ma is használatos — hársfavirágot, a kamillát, tárnics- és édesgyökeret meg sem említi, ellenben a kina-kéreg-ről, a rheum- és ipecacuanháról, a jalappáról, mint értékes külföldi gyógyszerekről annyit ír, hogy „a szükséges mennyiségben meg vannak”.

E felsorolás után a jegyzőkönyv a szokásos aláírással be is zárul. Ha mai vizsgáló szemével újból áttekintjük a felsorolt anyagok és módszerek sorát, megállapíthatjuk, hogy az eljárások megbízhatósága nagyban függött a gyógyszerész képzettségétől, s a főorvos — bizonyára évek alatt szerzett — tapasztalatától.

Érdekes volna képet alkotni arról is, hogy az akkori patikák laboratóriumi a galenikumok készítéséhez szükséges mozsarak, edények stb.-ken kívül mennyire lehettek felszerelve vizsgálatához szükséges üvegekkel. Sajnos ilyen felsorolást tartalmazó jegyzőkönyvetek idáig még nem sikerült találnunk.

B. Z b o r a y: *Supervision of a pharmacy at Nyitra in 1832*

A survey is given on the course of life of Adolf Ferenc Láng, the famous pharmacist and botanist. He was the member of several scientific societies and he was elected also to the membership of the Hungarian Academy of Sciences. Mr. Láng was the owner of the pharmacy to the “Redeemer” at Nyitra.

Author presents the protocol of a supervision of this pharmacy in 1832.

(Budapest, Garas utca 9. 1026)

Érkezett 1988. XII. 5.